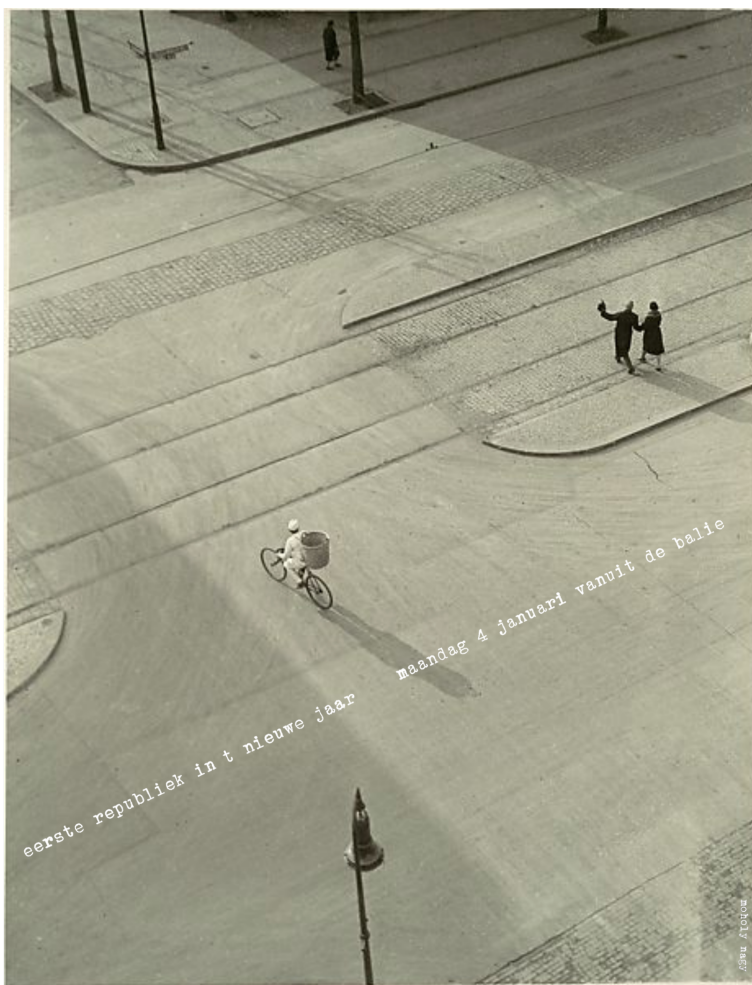

teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 januari 2021. (12.00 uur tot ±13.30 uur) via video-opname 'live' uitgezonden en nog altijd te bekijken op de facebookpagina van de balie:

[facebooklink](#) naar de uitzending van de videopname van deze aflevering ([baliety](#))

het verhaal van mat.

twee dagen

vóór driekoningen

terwijl dat niet ter sprake komt.

de eerste republiek op de eerste maandag

van de eerste maand van een nieuw jaar.

altijd raar een nieuw jaar. alsof alles opeens anders zal zijn en dat is dan niet zo

want alles is hetzelfde en ook anders.

-vanochtend al rond tien uur met de volkswagen bij muzikant s. 2 speakers, 1 gitaar, een platte kist en een grote rolkoffer opgehaald.

-daarna, tijdens het achteruit rijden, met de spiegel het achterlichtje van de bestelbus van de aannemer, die bij de buurman van muzikant s. een verkeerde fundering aan het aanleggen was, eraf gereden.

-vervelende aannemer en geïrriteerde muzikant s.

-de schade aan het achterlichtje van de bestelbus van de vervelende aannemer geregeld.

-lastig begin van de eerste maandag van de eerste maand in het nieuwe jaar.

-bij aankomst in de balie zijn de jongens van het beeld en het geluid bezig in de salon.

-het is de eerste werkdag op de eerste maandag van de eerste maand van het nieuwe jaar.

-alles wordt opgebouwd.

-iedereen druppelt binnen, beste wensen gezegd; iedereen is uiteindelijk dertien personen.

-vorige keer, de eerste maandag van de laatste maand van het afgelopen jaar, zijn we ook met dertien geweest.

-we kunnen om 12 uur de sirene horen, 1 minuut en 26 seconden lang.

-vorige keer was er een soort van alarm-alert, deze keer niet.

-muzikant s. heeft zich op cour gezet met een stoel, 1 gitaar en 86 knopjes, verdeeld over 37 effect-pedaaltjes; hij verzorgt vandaag elektronische muziek (op ons verzoek), de ouverture, het tussenspel, de epiloog.

-j. en m. hebben allebei een handheld-microfoon.

om zo vrijelijk over het toneel te kunnen lopen, we moeten ambulant zijn,

we mogen niet te dicht bij elkaar komen.

-(handheld is de benaming die men soms gebruikt als je telefoneert met de hoorn in de hand. meestal spreek je van: niet-[handsfree](#). die benamingen worden vooral gebruikt als de bestuurder van een [auto](#) een mobiele telefoon gebruikt, omdat handheldtelefoneren in die omstandigheden verboden is.)

-m. vindt het onhandig, tegen j. gezegd dat hij zijn handheld-microfoon dicht bij zijn mond houden.

'je kunt zien, dat jullie nooit gerookt hebben', zegt muzikant s.

'jawel', zeggen j. en m. tegelijk.
 'jullie houden de microfoon vast als niet-rokers'.
 'rokers houden de microfoon dicht bij hun mond'.
 'die inhaleren eigenlijk meer'
 'als we samenspelen, zijn we dan een bubbel', vraagt j. 'er zijn van allerlei soorten bubbels, in belgie heb je de knuffelbubbel', zegt m. 'ik weet niet hoe dat werkt'.
 'misschien moeten we dit maar overslaan', zegt j, 'weet je al wat je wilt gaan lezen'.
 -j. en m. hebben en het over seabald, brecht, hanlo, perec, harmsen ter beek als mogelijke openingsteksten.
 -over het feit, dat de rechtstreekse omstandigheden je voortdurend laten beslissen, dat niet de ene tekst, maar de ander tekst nu beter zoal passen op die plek, op dat moment.
 -m.en j. beschrijven de opstelling van de dertien personen in een halve cirkel, de mensen die wij aankijken vanaf het toneel en die dus niet zichtbaar zijn.
 -(tijdens de uitzending blijkt de camera 2 keer de 13 personen in beeld te brengen,
 -dus het teeveepubliek kan het publiek tegenover ons in de salon zien)
 -en dan vragen we naar
 wat iedereen denkt te gaan zeggen

muziek wordt gespeeld door stef van es
 solo gitaar met uitgebreide schakelapparatuur
 en 2 zware analoge versterkers

--een improvisatie in een onderzoek naar het gedrag van audiologe effecten onderling door steve finesse.

jan joris lamers:

jan hanlo

uit brieven deel twee

aan j. bernlef.

valkenburg. 1 januari 63. 2 u 's morgens.

beste henk. vergeef me dat ik zo dikwijls schrijf deze dagen, maar ik herlas toevallig het gedicht (lied) waarmee twelfth night eindigt. het valt helemaal buiten het stuk, heeft er niets mee te maken (m.i.) maar is verschrikkelijk 'fijn'.

voor het geval je het zelf niet hebt schrijf ik het je hier over.

the wind and the rain

when that i was a little tiny boy
 with hey, ho, the wind and the rain;
 a foolish thing was but a toy, (?)
 for the rain it raineth every day.

but when i came to man's estate,
 with hey, ho, the wind and the rain;
 'gainst knaves and thieves men shut their gate, (?)
 for the rain it raineth every day.

but when i came, alas, to wive,
 with hey, ho, the wind and the rain;
 by swaggering could i never thrive,
 for the rain it raineth every day.

but when i came unto my beds,

with hey, ho, the wind and the rain;
with toss-pots still had drunken heads, (?)
for the rain it raineth every day.

a great while ago the world begun,
with hey, ho, the wind and the rain;
but that's all one, our play is done,
and we'll strive to please you every day.

toss-pots zijn dronkelappen. let op dat 'but' steeds in de
ie regel van 3 coupletten! en op de uitgesmeerde aller-
laatste regel: helemaal zonder ritme, een sneer op het
'pleasing', waarschijnlijk.

't is wel iets moois. help me eens met de regels waar ik
een (?) zette die begrijp ik niet.

ik heb naar de pick up (f 199,-) geluisterd. er zit een tril-
ling in de kop. ik heb de hele zaak al een keer of vijf (on-
der de montageplaat) opengehad. ik zou nooit meer gar-
rard willen, hoop dat jouw nieuwe type beter is. de klank
is mooi.

dank voor je brief.

ik kan je brief (het is nu nieuwjaarsdag) meteen wel be-
antwoorden. ik zit toch maar niks te doen. de kachel is
'verzorgd', het theewater voor het eerste bakje 'troost'
staat op, de medicijn voor de hoest is ingenomen-het
helpt wel, dunkt me. ik denk dat het een 'sulfa-preparaat'
is: 4 grote capsules per dag, zo'n soort paardemiddel in
twee kleuren nog wel, wat 'n aardig attentie voor de
maag. als 't nu maar blijvend helpt. gisteren 2 (halve)
flesjes vrij zure, brrrrr, beaujolais gedronken. wel nog al
koppig. daarna de pick-up weer helemaal open gehad en
ook weer goed in elkaar gekregen en jouw brief (ander
velletje) nog geschreven. ik ben net zo'n schrijftante ge-
worden, ja, maar wat doe je eraan. hoe hebben jullie alles
'gevierd'? nog getwist, eva? of is dat nu uit de mode? dus
morgen naar de huldiging van v.d. in nijmegen. het

schijnt enorm druk te worden. ik ga daar naartoe met een
mij van gezicht nog onbekende studente. een die de eer-
waarde achternaam van 'kloos' draagt. gelukkig mag ik
de ouwe kloos wel.

dat honden-trauma in je jeugd: luister eens naar de ziens-
wijze van mij, een buitenstaander. ik geloof dat honden
(dieren in het algemeen) een even groot 'gevoel' en een
even grote verfijnde beheersing in hun bek hebben als
wij in onze handen. men zou het met de routine van een
chirurg kunnen vergelijken, als ze bijten, doorbijten,
kneuzen of happen. die hond die jou 'beet', heeft je niet
gebeten. hij heeft je precies die blauwe duim toegebracht
die hij je toedacht. waarschijnlijk (of waarschijnlijk ... dit is
slechts een vermoeden) hinderde het hun (die hond al-
thans) dat je bang was, terwijl jij toch met hun gevecht
niets te maken had. zo van: 'waar bemoei jij je mee'.

zo snauwen, of snauwden in onze jeugd, wij wel eens ie-
mand af die overdreven bezorgd is om ons, terwijl we zelf
weten (of menen) dat we de zaak volkomen beheersen.

natuurlijk is het voor jou moeilijk deze 'zaak' objectief te
kijken, en voor mij is het moeilijk me helemaal in jouw
positie, toen, in te leven.

tot slot dit: honden eten geen regenjassen op.

als het een witte jas was, of bijna wit -dit was voor de oor-
log mode, ik heb ze ook veel gedragen- is het mogelijk
dat de bouvier je vader met een dierenarts verwarde (die
hem vroeger eens pijn heeft moeten doen). ik weet dat
honden witte jassen nooit vergeten. maar misschien ligt
die zaak psychologisch voor die hond toch anders.

matthias de koning:
bertold brecht 1935
groet aan lion feuchtwanger.

en in jullie land?

-in ons land bij de jaarwisseling
en als een werk af is en op zijn verjaardag
moeten we een goed mens geluk wensen
want de rechtvaardige in ons land
kan niet zonder geluk

-wie niemand kwaad doet
raakt in ons land aan lager wal
maar de fortuinen
worden alleen door schurkenstreken vergaard

-om aan een middagmaal te komen
is de dapperheid vereist
waarmee anders grote rijken worden gesticht
zonder de dood onder ogen te zien
helpt niemand een ongelukkige.

-wie de onwaarheid zegt, wordt op handen gedragen
wie daarentegen de waarheid zegt
die heeft een lijfwacht nodig
maar vindt er geen.

maureen teeuwen
nescio
uit natuurdagboek 1946-1955

2 januari 1954

-zaterdagochtend. bus van kwart voor tien naar muiderberg. ruiten van de bus meest licht bevroren. schitterende zon scheen van den nieuweweg den hof in, allemaal stofgoud. en op den middenweg stont ruim halverhoogte achter de takken van de buitenste hoornen van frankendaal (nooit eer gezien). zon in de keulsche vaart. wonderlijk weer, in de hoogte blauw, dichtbij schitterde en blonk alles en even vooruit keek je tegen een dunne mist, waar de bussen en auto's uit kwamen rijden en dan gingen schitteren. de gevangen eeuwigheid in het leelijke kerkje van diemerbrug. geen zee, geen weesp, hoornen in de

wei van betlem maar schimmig te zien. dun ijs in de trekvaart. muiderberg: de beschenen beuken, de brink in de zon maar de huizen er om al half vaag, met ergens daarin weer een schittering van zon op glas. de zon weer door de kerk met goue spetters. (de gevangen eeuwigheid in 't goud). ijs op zee (zag er uit als bevroren vuil schuim) met een end uit de kust open plekken van een teer groenig blauw, geheel glad. zonnetje warm. windloos. 'back bay' zonder zicht. het knuffelpoesje. een kop koffie in het koude en verlaten raadhuis. gekeken naar de beschenen beuken en gedacht: 'nebukadnezar is dood, maar lümpchen leeft nog'. een moment van volkomen rust. geloopt naar de hakkelaarsbrug. de wijde wei met de 5 koetjes en het dravende paard. rust met verlangen. de molen. wat meer zicht (weesp vaagjes). tegen ½ 1 thuis. het ingevroren scheepje op zee. ergens reed een overal blinkende bus in de zon vlak langs een niet van mist! uitgaande: de entree van muiden, het kleine straatje, bijna geheel in de schaduw, alleen links boven op de huisjes op een paar plaatsen wat zon. geheimzinnig.

3 januari 1952

-donderdagochtend. lente, maar wat koud. zon, geheel blauwe lucht maar nevelige verte. de bus en de auto's die ons tegemoetkwamen uit diemen leken uit de verte daar boven bij de hartveldsche brug op een berg te rijden, alles in 't goud en met schitteringen. de zilveren spoorbrug over den weg. zon op water, plasjes en slooten, een vaag betlem. kanaal. voor de kruitfabriek goud riet aan blauw water als het eilandje in de loosdrechtsche plas op 5 november '46. muiden vaag opdoemend uit nevel. van hakkelaarsbrug geloopt. weer de molen en het betooverde muiden. daar liep schubert: ich bin allein auf weiter flur. zeer stil, de boomen stonden daar als eeuwig. het opdoemen zeer wit van het witte huisje vèr aan den dijk. het was alles net als poesje. eenige sporen van nachtvorst (één bevroren plasje op den weg met gebarsten dun ijs en wat ijs op de sloot links). verder de plasjes vrij van ijs.

in eens nog een stuk of vijf koeien tegen het geheimzinnige langgerekte struikgewas met de eikenboomen nog altijd met bruin blad. de goethe boomen, de zon op bemoste stammen met donkerte er om heen. het rood flonkerende druppeltje op de brink aan die tak. de vele takken. weer om de hoek van de kerk gelopen, konijn wipte het eind van den dijk af en schoot over de weg het echobosch in. terugkijkend: de clair-obscur laan en het clair-obscur bosch. zeer blauwe zee zonder overkant. het riet-schiereiland: zeer geel. deze heele wereld was eigenlijk plaatsloos en tijdloos en zonder naam en ik ook. ½ 1 thuis. men beleeft dit allemaal in even meer dan 2 uur, wat steeds weer ongelooflijk is.

zaterdag 10 juli. 1954

-met os naar het kalfje. eerst met de 'd'bus naar het amstelstation en toen met de bus van maarse & kroon van 11 uur naar het kalfje. dan weer zon, dan weer wolken, een luchtige zomerochtend, later zon en witte wolken. ieder een kopje koffie (f 1.15 de twee!!). 1 ½ uur daar gezeten, het gezicht stadwaarts en naar de rij hoge boomen, die weerspiegelden en voorbij de bocht 2 witte villa's en nog iets wits boven de andere en boven het groen uit of 't op een heuvel lag. gieken, motorbootjes, een hoogliggende motortjalk, een aak, zwemmende jongetjes achter het riet, de groote droppels sprongen op boven het riet. een bruidsstoet die kwam met 3 bruine auto's en later gingen eten (na veel gefotografeer, eerst koffie met punten taart in den tuin) en nog een bruidsstoetje (plat amsterdam-sch) die enkel koffie dronken in den tuin. overigens weinig mensen. ossi vond 't heerlijk, de rivier was mooi. je zag de auto's en bussen de bocht omrijden. met de bus van ¼ voor één naar het amstelstation en os naar huis en ik op lijn 5 naar het spui en gewandeld door de leidschestraat voor croissants. de stad was gezellig in een frissche milde julizon (een uitzondering). eerst nog in een steegje op de hoek van het singel een vierkant amandelspijsgebakje gekocht en op de hoek opgegeten, net kwam van boeschoten voorbij. 3 prachtige

lichtrose anjers gekocht op het leidscheplein (voor 60 cent), zeer feestelijk. weer eens het gevoel dat amsterdam van mij was en dat ik 't zelf had gemaakt (wat ook waar is, want niemand ziet 't zoo).

daarna: regen, regen, regen.

jair stranders:
friedrich nietzsche
uit 'vrolijke wetenschap' 1882

bij het nieuwe jaar.

-nog leef ik, nog denk ik: ik moet nog leven, want ik moet nog denken. sum, ergo cogito: cogito, ergo sum. vandaag staat iedereen zichzelf toe zijn wens en liefste gedachten uit te spreken: nu, dan wil ook ik zeggen wat ik mij vandaag van mijzelf wenste en welke gedachte dit jaar voor het eerst mijn hart beving, -welke gedachte voor mij basis, borg en heerlijkheid van heel mijn verdere leven moet zijn! ik wil steeds meer leren, het noodzakelijke aan de dingen als het schone beschouwen: - zo zal ik een van diegenen zijn die de dingen schoonheid verlenen. amor fati: dat zal van nu af aan mijn liefde zijn! ik wil geen oorlog voeren tegen al wat lelijk is. ik wil niet aanklagen, ik wil niet eens de aanklagers aanklagen. de blik afwenden zal mijn enige ontkenning zijn! en, alles bij elkaar en in het groot: ooit wil ik nog eens uitsluitend iemand zijn die ja zegt!

martin nieuwerf & tomer pawlicki
tweespraak
onno blom (1 januari 2021)

onbekende verhalen van j.m.a. biesheuvel gevonden

in sunny home, het houten huisje in leiden dat maarten biesheuvel veertig jaar lang met zijn vrouw eva bewoonde, zijn na de dood van de schrijver op 30 juli 2020 manuscripten van vijftientwintig onbekende verhalen gevonden.

aart hoekman, goede vriend en uitgever van biesheuvel, vond de manuscripten in een archiefkast, op de bovenste plank van de werkkamer en in twee bureauladen. 'het was bekend dat maarten tijdens het schrijven regelmatig verhalen weggooide, vaak om niet altijd even duidelijke redenen. het was niet bekend dat hij zoveel verhalen had bewaard. ik denk dat hij dat zelf ook niet meer wist.'

de verhalen zijn afkomstig uit alle perioden van biesheuvels schrijvende leven, verschillend van lengte en opzet, maar vertonen alle de vrolijk-droeve, fantasierijke grilligheid van biesheuvel. onder de verhalen zit een variant op het bekende 'reis door mijn kamer', getiteld 'reis over mijn tafel': 'liegen kan ik niet, daar staat een tafel en als u erop staat zal ik, zodra u verdwenen bent, beginnen met schrijven.'

toen hoekman het bureau van biesheuvel naar voren schoof, vond hij tussen het stof, uitgedroogde ballpoints en dwarrelende kattenharen een grote bruine envelop geadresseerd aan 'doctor karel van het reve'. ongefrankeerd, met het opschrift 'niet vouwen: fluweel'.

met trillende vingers maakte hoekman de brief open: 'leiden, 13-xi-1987. karolisseme! hoe gaat het met jou? ik hoop dat het jou goed gaat en jozien dat ze het ook goed maakt. ik heb vandaag heel lang aan het open raam gezeten, hoog op eva's kamertje. crisp, zon, regen, half ontbladerde bomen, mussen, geen geluid van auto's, tortels, mussen, kauwtjes, merels, lijsters. ik wilde alleen het mooie zien en ben erg blij!'

hoekman maakt deel uit van het groepje vrienden dat maarten biesheuvel de laatste jaren van zijn leven liefdevol heeft verzorgd. in 2018 werd de schrijver gedwongen opgenomen in de psychiatrische inrichting rivierduinen. in de ambulance erheen vroeg hij: 'mag de sirene aan?'

nadat biesheuvel daar werd ontslagen, veerde hij op door het succes van de bundel verhalen uit het gekkenhuis.

maar toen ging eva dood, op 20 november 2018. 'we hadden,' zegt hoekman, 'niet gedacht dat maarten het zonder zijn "engel" zou kunnen uithouden. maar het ging relatief goed met hem.' dat veranderde toen biesheuvel in de nacht van 25 juni 2020 een nare val maakte. 'er is toen een ziekenhuisbed beneden in de kamer gezet, en uit dat bed is hij nooit meer opgestaan.'

hoekman smeedde plannen voor de uitgave van verhalen die ooit in tijdschriften, kranten op bibliofiele uitgaven waren verschenen, maar nooit werden gebundeld. 'die verhalen las ik hem voor. of maarten las ze zelf. de ene keer keurde hij het verhaal goed, een andere keer krachtig af.'

na zijn val ging het biesheuvel steeds slechter. 'ik wil naar eva toe.' tegen hoekman zei hij: 'je zal het zonder je bestsellerauteur moeten doen.' en op zijn laatste dag: 'heb jij wel eens aan het bed van een stervende gezeten, aart?' 'nee,' zei hoekman. 'ik ook niet,' zei biesheuvel.

op 1 februari aanstaande verschijnt een keuze uit de gevonden verhalen onder de titel: 'vroeger schreef ik. gevonden verhalen' bij uitgeverij brooklyn. in de boekenbijlage van 2 januari is een van die verhalen, 'de bibliotheek' uit 1989 van j.m.a. biesheuvel te lezen.

martijn nieuwerf
maarten biesheuvel

de bibliotheek

-ik moest – ik was achtenveertig en gezond van geest en lichaam – in een geweldig grote bibliotheek zijn want ik zag in de schappen langs de wanden van de magazijnen miljoenen boeken. ik pakte een willekeurig boek. het was van h.p. anderson en het heette lust and passion. ik had er nooit van gehoord. ik liep kilometers door de magazijnen en verbaasde me over het grote aantal boeken. wat had dat allemaal voor zin? de schrijvers waren gestorven, de lezers zouden sterven, de aarde zou afkoelen en de nog overgebleven lezers zouden dood ter aarde storten. en dan zouden al die doden, deze hele bibliotheek, de

hele aarde nog miljoenen jaren doelloos om de zon draaien. een mens is slecht en ik dacht: het zal mij benieuwen of ze hier ook boeken van biesheuvel hebben. na een halfjaar zwerven kwam ik bij de catalogi. ik vond van mezelf wel dertig titels en ik bedacht dat ik pas aan mijn twaalfde boek bezig was. ik zag titels van mezelf: in het hout, de wenende engel, wat hinkt, dat komt vooruit, veel meer titels! maar de meeste ben ik nu kwijt.

ik liet een paar boeken komen. er stond duidelijk mijn naam boven, maar ik wist niet dat ik de boeken al geschreven had. dagenlang heb ik geamuseerd en ontroerd in mijn eigen boeken zitten lezen. die boeken werden steeds somberder. hoe kan dat? dacht ik. ik lees het allemaal, maar ik heb het nog niet geschreven of ben ik al dood? na vier weken had ik al mijn boeken uit. de boeken die ik in de werkelijkheid had geschreven liet ik ongelezen, ik las alleen het mij onbekende werk, hoewel er toch steeds j.m.a. biesheuvel op het omslag vermeld stond. ik kneep in mijn armen en voelde pijn. wat was dat voor zinsbegoocheling? wat hinkt, dat komt vooruit. een roman van achthonderd bladzijden! nooit geschreven! ik begreep het niet. maar wat ik las, was onmiskenbaar mijn stijl.

ik ging weer naar de catalogi en vond toen uit dat ik in wel zeventien talen vertaald was. honderdduizenden boeken deden van mij de ronde. van senegal tot groenland, van japan tot honduras, van duitsland tot arizona. ik vond een biografie van mezelf. het boek ging over mijn levensloop. het vermeldde dat ik tachtig jaar geworden was, maar dat ik op mijn tweeënvijftigste voorgoed krankzinnig was geworden. ik was tot mijn dood toe niet meer beter geworden. men vermeldde hoe ik met mijn kop tegen de muren ramde. ik kreeg af en toe een hersenschudding van dat rammen, maar gespleten heb ik mijn schedel nooit. ik schijn mijn eigen uitwerpselen gegeten te hebben, mijn eigen pis gedronken. ik was de droevigste gek ter wereld. h lderin en schumann zijn niet ellendiger aan hun einde gekomen. achtentwintig jaar krankzinnig,

dacht ik, ik moest achtentwintig jaar ziek en malende zijn, mezelf kwellen en tot het uiterste gaan voor ik de dood vind. ik las weer een boek en vond het prachtig. het was het laatste boek dat ik voor mijn krankzinnigheid had geschreven. het heette schepen in de tyfoon. was ik al bezig gek te worden? ik zat in een stille leeszaal en dacht: eigen stront vreten, haast je schedel splijten van wanhoop, dat is toch te erg.

toen begon ik te roepen, heel hard te roepen: 'lieve heer in de hemel, ach mensen hier aanwezig, hoe oud ben ik eigenlijk? ben ik al krankzinnig, kunnen jullie mij bewijzen dat ik besta?' iemand – dat was ik – schrok wakker. ik lag in mijn eigen bed en dacht: over een paar dagen komt mijn boek uit.

het heet 'de angstkunstenaar' en het is mijn twaalfde boek. god geve dat ik niet achtentwintig jaar zwaar krankzinnig ben voor ik sterf. ik had liggen gillen en eva kwam mijn kamer op.

'wat heb je toch?', vroeg ze.

'het was maar een droom, eva', snikte ik, 'maar toch ik ben zo bang.'

'vertel me dan die droom', zei ze.

ik durfde het niet. je hoort immers wel spreken van dromen die uitkomen.

'de bibliotheek' van j.m.a. biesheuvel werd door biesheuvels vriend en uitgever aart hoekman aangetroffen in de nalatenschap van de schrijver die in de zomer van vorig jaar overleed. het verhaal werd in september 1989 gepubliceerd in oy-oy, een maandelijkse culturele agenda voor leiden. 'de bibliotheek' werd nooit meer gebundeld, maar wordt met ander door hoekman nieuw ontdekt werk opgenomen in de verhalenbundel 'vroeger schreef ik. gevonden verhalen,' die deze maand verschijnt bij uitgeverij brooklyn.

tomēr pawlicki
nicānor parra

ontwerp voor de ogenblikkelijke trein tussen santiago en puerto mont

de locomotief van de ogenblikkelijke trein staat op het station van aankomst puerto mont en het laatste rijtuig op het station van vertrek santiago.

het voordeel dat dit type trein biedt bestaat eruit dat de reiziger ogenblikkelijk in puerto mont aankomt op het moment dat hij in santiago in het laatste rijtuig stapt. het enige dat hij vervolgens moet doen is met zijn koffer door de trein lopen om het eerste rijtuig te bereiken. als die handeling eenmaal is voltooid, kan de reiziger beginnen met uitstappen uit de ogenblikkelijke trein die gedurende het hele traject onbeweeglijk op de rails heeft gestaan.

miranda prein
jessica voeten
interview met ischa meijer
juli 1990

ischa meijer (amsterdam 1943) baarde opzien met zijn interviews, aanvankelijk in de nieuwe linie, daarna in de haagse post, toen in de volkskrant, vervolgens in vrij nederland en tegenwoordig in de nieuwe revu. even frequent als van medium wisselt hij van genre. buiten de journalistiek manifesteerde hij zich als schrijver, theatermaker, televisie-presentator en chansonnier. hij heeft de reputatie een meedogenloos vragensteller te zijn, een 'eretitel' die meer zegt over het effect van de antwoorden dan over het karakter van de vragen. hij debuteerde in 1974 als schrijver met de autobiografische roman 'brief aan mijn moeder: gevolgd door het eveneens autobiografische 'rabbijn in de tropen'. naast

enkele kleine rollen in nederlandse films en toneeloptredens al dan niet met tegenspelers als jenny arean en olga zuiderhoek presenteerde meijer zich ook als toneelschrijver. de journalist die zich eerder in de haagse post en het parool als een venijnig toneelcriticus had laten kennen, kreeg nu een sigaar uit eigen doos gepresenteerd. ondanks de vaak honende kritiek volhardt hij in zijn ambitie nieuwe vormen en terreinen te verkennen. jongste productie is het wekelijkse feuilleton de dikke man dat hij publiceert op de achterpagina van nrc-handelsblad. een sleutelverhaal met - onvermijdelijk in zijn geval - een autobiografische inslag; een vingeroefening voor grootsere projecten in de nabije toekomst. naast ondervrager is meijer steeds vaker ondervraagde. in het veronica-programma 'de keus van koos' was hij in april het onderwerp, een ervaring die hem nog lang zal heugen. onvoorziene confrontaties met ongewenste gasten deden hem bijna voortijdig afreizen, onbegrip en onbenul in vragen en formules vervullen hem achteraf met verbijstering over presentator en publiek. het- verholde - antisemitisme is het dominante thema in ischa meijers leven en werk.

--eigenlijk kom je in alle interviews met jou over als een soort pias. én dat ergert mij steeds meer.

ik heb dat ooit wel geanalyseerd hoor, hoe dat komt. dat doe ik zelf dat doen anderen niet.

--dat lijkt mij een makkelijke verklaring.

het is een wisselwerking. ik denk dat ik het oproep en dat ik er gretig op inga.

--maar je hebt er op een gegeven moment geen greep meer op, dat bleek uit dat misselijkmakende programma van koos postema.

ik vloerde hem toch wel, had ik het idee.

--je reageert redelijk adequaat, maar die tekening, als ik jou was geweest, had ik die verscheurd.

die heb ik naast de vuilnisbak gezet.

--had je dat niet meteen, tijdens de uitzending moeten doen?

tja. ik kan heel goed effecten taxeren, hè, en ik taxeerde. op dat moment bliksemsnel, dat als ik zou zeggen 'ik vind

dat een antisemitische tekening', wat het ook was, de woede van het publiek mijn deel was geweest. want je hoort dat in het openbaar niet te zeggen. ik zou een tegengesteld effect hebben bereikt. je hoort niet te zeggen dat je in een bedreigende wereld leeft. terwijl dat het juist is waar het bij mij natuurlijk steeds duidelijker om gaat. als je ziet wat ik serieus heb geprobeerd te entameren: het optekenen van de geschiedenis waarin ik leef, de orale geschiedenis optekenen van mijn tijd, dan wordt steeds duidelijker dat ik wat betreft mijn eigen lot de mensen een stapje ben voor geweest. maar ook mezelf een stapje ben voor geweest. dit is heel wezenlijk. toen ik in 1974 uit een soort check aan bert bakker vroeg de proeven van 'brief aan mijn moeder', dat hij zo mooi vond, te sturen aan iemand die dat goed kan lezen, en hij zei, nou dan stuur ik het wel aan bert voeten, toen heb ik daar meteen mee ingestemd. bert, jouw vader dus, heeft mij toen uitgelegd waarom het boek zo nieuw was. het waren dingen die je niet zei, het ging helemaal niet over die moeder, het ging natuurlijk, laat ik het voorzichtig formuleren, over een algemeen sociaal-psychologisch probleem van een bepaalde groep. ik dacht dat het over mij ging, maar jouw vader maakte mij duidelijk dat ik in 'brief' intuïtief de tweede generatie heb getekend. en zo is het vaker gebeurd.

--vaker?

ik ben vaker mijn tijd vooruit, althans wat mijn visies betreft op mijn eigen lot. én dat van mijn lotgenoten. tegelijkertijd zie je bij mij een poging om dat te camoufleren door clownesk optreden, dat is dus het gekke. ik schrik van wat ik doe en maak er dan maar een geintje van.

--waarom zou je schrikken als je origineel bent?

dat is natuurlijk mijn persoonlijke probleem. ik schrik daarvan, ja. omdat ik mezelf niet zo serieus neem. wel en niet. maar nu is 'brief' al wel een tijdje geleden. ik bedoel, het vervolgverhaal 'de dikke man' betekent dat ik bezig ben mezelf weer te oefenen in het schrijven. het zijn excercises de style. ik probeer bepaalde dingen duidelijk te beschrijven, een val in een telefooncel, daar doe ik dagen over, het pukkeltje op iemands wang, dialogen.

verscheidene dialogen probeer ik op te tekenen, omdat ik over een jaar of twee toch wel iets bijzonders wil gaan doen in de journalistiek. ik wil eigenlijk een dagelijkse rubriek gaan schrijven, maar een zoals ie nog niet bestaat. een rubriek waarin je zowel fictie zou plegen als reportages, als interviews.

--hoe noem je dat genre?

feuilleton. het feuilleton bestaat al lang, maar het wordt nimmer meer gepleegd. voor de oorlog bestond het onder de strich. dat wil ik gaan doen. ik ben daar al heel lang mee bezig; het sudderde in mij totdat henk holland een schitterend stuk schreef over philip roth, nee ...

--joseph roth.

ja, joseph roth, altijd ben ik in de war mee die twee. holland vertelde nog een keer op een heel verstandige manier - ik vind hem namelijk een van de verstandigste schrijvers die ik ken - hoezeer de echte journalist niet voor tijdelijk schrijft maar voor de eeuwigheid. hoe meer je je tijd beschrijft, ja, eeuwiger kan haast niet. het totaal krankzinnige idee dat iemand die een roman schrijft 'beter' zou zijn dan iemand die een prachtig interview maakt, is mij altijd volstrekt onduidelijk gebleven. wat ik bedoel is de maffe stelling van harry mulisch die henk holland aanhaalde, dat je een soort rangorde zou hebben in literaire genres waarbij de roman dan bovenaan zou staan. alsof het interpreteren van de werkelijkheid ...

--voorbehouden zou zijn aan romanciers of dichters.

terwijl de, laat ik zeggen, betere journalisten, waar ik mijzelf toch zo langzamerhand toe moet gaan rekenen als ik zo om mij heen kijk, bezig zijn met een titanenkarwei. je kunt vals bescheiden doen, maar daar kom je toch niet ver mee. aan de andere kant van mij is er het protective clowning, dat je vooral bij oudere joodse mannen tegenkomt.

--ben jij een oudere man?

ik ben al 47 jaar, dat is niet jong.

--een oudere joodse man, de ere-jood van de journalistiek. die tijd is toch voorbij?

--zoals jij werd behandeld in dat televisieprogramma van postema. wezenlijk ingaan op jouw werk gebeurt niet. je reageert in je eigen programma's adremmer.

ik was van tevoren bijna weggegaan.

--waarom heb je dat niet gedaan?

je moet erg goed weten wat je dan doet. je berokkent iemand daarmee een schade van veertigduizend gulden. ik vind het toebrengen van materiële schade het uiterste waartoe je kunt gaan. in het begin had ik zo slim moeten zijn om nee te zeggen.

--maar je kunt toch weglopen tijdens zo'n programma?

er was geen directe aanleiding. dan wordt het zo'n heisa. je moet daar erg mee uitkijken. dáár moet je nou mee uitkijken.

--waar moet je dan voor uitkijken?

voor wat je met je eigen ijdelheid bij jezelf aanricht. dat lijkt me toch ongeveer waar het over gaat. en 'toen ik er eenmaal zat, kon ik niet meer terug. maar waar ik echt van schrok, toen ik daar zat, dat was toen ik in de ogen van die postema keek. dat waren de leegste ogen die ik sedert achttienhonderddrie had gezien. ik heb nog nooit zulke lege ogen gezien en een man die zo in verwarring was. hij wist absoluut niets. had geen boek gelezen. begreep helemaal niet waar het over ging. iemand die in het begin al zulke vragen stelt als: 'zal het geschreven woord ooit verdwijnen?' dan ga ik me zo generen. en dan moet je opstaan, eigenlijk.

--maar dat doe je dan dus niet.

dan begrijpt niemand waarom je opstaat. het is een beetje boring om zoiets te doen. of je zou moeten vragen: 'wat is het laatste boek dat je hebt gelezen?', of: 'waar interesseer je je nu wezenlijk voor?'. postema interesseert zich voor niks en ik interesseer mij voor bijna alles. dus de strijd is ongelijk en ik had 'm nooit moeten aangaan. maar wie z'n billen brandt moet op de blaren zitten. dat is het toch ongeveer, als zoiets zich voordoet; dat soort oer-vaderlandse gezegdes?!

--is zo'n programma opgezet om die meijer eens te grazen te nemen?

ach, ik wist het ook wel, toen ik die redacteur bij me op bezoek kreeg, paul kortland. een hele kouwe, nare man. daar kon ik al niks mee aanvangen. ik heb het doorgezet terwijl ik dacht, ischa, dit is jouw wereld niet, waarom doe je dit nou? ik zal je eerlijk zeggen wat er gebeurd is. kijk, deze postema, die ik zeer hoog had zitten, heeft mij nooit iets geweigerd. wilde ik hem dolgraag een uur interviewen voor de vpro-radio, dan kwam hij speciaal naar rotterdam en zat een uur bij mij. flink aanpakken, dat was gezellig en leuk; toen ik hem in vrij nederland wilde interviewen heeft hij toegezegd; toen ik hem laatst op toneel wilde interviewen heeft hij dat ook gedaan. allemaal dingen die die man helemaal niet hoefde. dat deed hij voor mij. toen die kortland opbelde, zei ik ook: ik voel hier niets voor, maar ik kan die man niets weigeren. persoonlijk niet en omdat ik hem graag mag. ik vind solidariteit, zeker in dit vak, een hoog goed.

--meen je dat serieus?

ja. ik zou nooit een leerling van de school voor journalistiek een interview weigeren. ik heb een hoge vakmoraal, ja. als mensen, van wie ik vind dat ze het wel moeten doen, een interview weigeren, dan is dat een aanslag op mijn vak. in mijn vrij-nederland-tijd heb ik op het laatst erg getobd met weigeringen.

--was het ineens bon ton om te kunnen zeggen: ik heb een interview met meijer geweigerd?

eerst was het 'bon ton' om er in te komen en toen 'bon ton' om te zeggen: ik heb het toch maar niet gedaan. maar ik kan me niet verdiepen in de redenen van mensen om te weigeren.

--waarom ik doorzaag over dat programma ...

het is geen interessant item in mijn leven, hoor. hoewel, het is eigenlijk niet zo gek dat je erop doorgaat. ik heb de band in huis, maar ik heb er nog steeds niet naar gekeken. ik moet er niet aan denken. het zit me dwars. om de reden die jij aanvoert.

--ik had een unheimliches gevoel.

het heeft te maken met grote fouten die ik zelf heb gemaakt, strategisch-psychologische fouten. ik heb op belangrijke momenten in mijn leven uiteindelijk niet echt

voor mezelf, niet voor mijn werk gekozen. meer voor een pose van: ja, ik kan er ook niets aan doen, een beetje grapjes maken. ik heb mijn eigen wapens zo vaak versjteerd.

--geef eens een voorbeeld?

in de interviews met mij uit de tijd dat 'brief aan mijn moeder' verscheen, zie je dat protective clowning in mij bovendrijven. uit een soort gêne, denk ik. ik ben toch iemand gebleven tot voor niet zo lang geleden, die niet kon verkroppen dat hij misschien wel iets slimmer was dan zijn vader, of net zo goed. zo basic is het. sinds ik dat een beetje heb geleerd, gaat het confereren op het toneel ook veel beter. onlangs heb ik een band beluisterd van een optreden in het betty asfalt complex. dat ging heel erg goed, heel ingetogen, heel weinig schreeuwerig. ik leef een beetje omgekeerd, geloof ik. de meeste mensen beginnen ingetogen en eindigen hilarisch, de meeste mensen beginnen met een gezin, heel gelukkig, en eindigen volstrekt alleen. dat is bij mij ook niet zo gegaan. ik ben eigenlijk in de loop van de jaren prettiger gaan leven. daar hoort ook bij dat je op een gegeven moment staat voor wat je doet. dat je bij ernstige dingen ook een ernstige toon aanslaat. maar ik doe ook heel veel en, dat moet ook gezegd worden, ik denk dat ik heel ambivalent sta tegenover veel dingen. 'unheimlich' is niet het goede woord. er heerst een raar idee over mij. gistermiddag luisterde ik een band terug van live gezongen liedjes. ongeveer het moeilijkste is een liedje zingen. een liedje van a tot z goed kunnen zingen berekent niet alleen dat je de wijs houdt en het ritme in de gaten houdt, maar dat je de betekenis van het kleine drama mooi neerzet, het gaat natuurlijk om de persoonlijke interpretatie, die je het gevoel geeft: die man heeft dat zelf meegemaakt.

--geloofwaardigheid.

echt. ik ben op een gegeven moment begonnen met zingen. dat was natuurlijk niet om aan te horen, dat was op alle fronten fout. een ander begint met zingen, is nog niet goed, maar er zit wel wat in. Ik daarentegen begon te zingen op toneel toen ik al heel bekend was in de journalistiek. maakte mezelf ongehoord kwetsbaar, dat is echt

waar. stel dat ik alleen maar die coverstories van de haagse post was blijven schrijven, of alleen het weekboek, of alleen die vrij nederland-interviews, dan was er geen vuiltje aan de lucht geweest. het is de mengeling van kwaliteiten en non-kwaliteiten die ik heel langzaam opkrik, waardoor ik altijd achter mezelf aanhol. nu zijn er mensen die zeggen: je zingt toch wel mooi. het is al een tijd geleden dat ik dacht: ja, het gaat wel een redelijke kant op. morgen ga ik een duits liedje zingen en dan zeggen ze weer: waarom zing je geen frans? snap je wat ik bedoel. in geschriften ben ik vaak vooruit geweest, maar in de performing arts natuurlijk niet. dat zijn toch twee persoonlijkheden in mij. nu ga ik eind september weer met olga zuiderhoek spelen, dat zijn hele vanzelfsprekendheden binnen mijn eigen kleine milieu. dat voel ik als enorme verworvenheden. de tobberigheid tot nu toe, de tobberigheid om het ware te bereiken, is de tobberigheid van een jongen van twintig die nog aan het toneel moet.

--je had die dingen aan het begin ...

ik ben pas tien jaar geleden begonnen.

--ik bedoel, toen je met de journalistiek begon, had je ook..

ik was zo bang, zo bang; toen ik 23 was, was ik een enorm bange jongen, een angstige man. ik ken bijna niemand die zo bang en eenzaam aan zijn glibberige loopbaan is begonnen. van alles bang. niet gewoon bang, maar panisch. dat is heel langzaam weggeslibd. een depressie die begonnen is toen ik elf was, twaalf. ongehoorde angst. wat nooit als zodanig erkend is tot mijn 27ste.

--voor jezelf bedoel je?

door anderen en door mijzelf. het is een enorm tijdverlies geweest, want doordat ik zo ontzettend angstig was en zo ontzettend depressief, leidde ik heel lang een zelfvernietigend leven. ik dronk excessief veel, als jongen al, slikte gigantische hoeveelheden antidepressiva, tranquilizers, waardoor ik natuurlijk aan een heleboel dingen, die ik ook wilde, absoluut niet toekwam. die heb ik pas later heel langzaam veroverd. niet om zielig te doen, maar zo was het nu eenmaal.

--hoe kon je dan in de journalistiek functioneren?

dat kostte me ongelooflijk veel fysieke moed. ik wist wat ik wilde, ik had gekozen voor het interview. dat wil zeggen, ik had een vriendin in die tijd, die zei: 'ga maar schrijven.' en dan was er ton regtien die zei: je moet maar de journalistiek ingaan. toen vroeg ik: ja, maar wat? ga maar interviewen. ik dacht: nou dan ga ik dat maar doen en dan moet ik daar maar de beste in worden. ik wist: dat moet je heel langzaam leren. heb alle interviews doorgenomen van willem witkamp. ik dacht: je moet maar doorgaan en doorgaan en dan zal het op een gegeven moment wel lukken. ik had mezelf tien jaar gegeven. ik heb altijd een heel goed besef van tijd gehad. ik weet hoe lang dingen moeten duren. op een gegeven moment, toen die conferences goed lukten in het betty asphalt complex, dacht ik, nu ga ik mij eens bekwamen in het schrijven van fictie. het schrijven van 'de dikke man' doe ik met een heel duidelijk doel. tom rooduijn - redacteur van de achterpagina van nrc-handelsblad - en ik hebben er anderhalf jaar over gepraat of ik het überhaupt zou gaan doen. als ik dan ja zeg, doe ik het ook. het gaat precies een jaar door.

--het maken van interviews is eigenlijk het regelen van een dialoog.

fictie is niet moeilijker, fictie is anders. ik loop nu de hele dag door de stad te sjouwen met een aantekenboekje. ik schrijf alles op wat ik zie en wat ik meemaak. net als carmiggelt. ik las een interview met carmiggelt van gerard k. schippers en henk j. bernlef in de bundel 'wat zij bedoelelen'. en daar zat het in. dat je iets opschrijft en bewaart; je hebt er nog geen plaats voor, maar je weet dat het absoluut van nut is. beelden, flarden, aandriften; maar ook wat mensen tegen je zeggen. ik heb in het begin dingen opgeschreven die later misschien van pas komen. het is oefening. over 'de dikke man' doe ik heel lang, knoeien vind ik heel prettig. toen de eerste gepubliceerd was, dacht ik: over een jaar of wat moet je een dagelijks feuilleton gaan beginnen. niet 'carmiggelt nadoen', of zo'n leuke persoonlijke column schrijven vol meningen. wat heb ik daar een ontzettende hekel aan, aan meningen.

het staat in de eerste aflevering van 'de dikke man': je kunt geen krant opslaan of je ziet een mening, je kun de televisie niet aanzetten of je ziet geen mening. daar maak ik nou eens een mooi feuilleton over. in wezen is die dikke man voor mij ongelooflijk belangrijk en het zal een aardig tijdsbeeld geven van het jaar 1990 in amsterdam. ik zie de dikke man als een figuur die ik overal voor kan gaan gebruiken, bij wijze van spreken voor een strip, en op het toneel: ik ga hem aan het eind van het jaar voor tooneel doen, de dikke man in de penarie. een conference.

--waarom?

het is goed om de dingen een keertje even uit hun context te trekken. niet te gaan geloven in je eigen waanzin. dus je moet die dikke man ook op het toneel durven zetten om te kijken hoe dat werkt. maar dat we beter schrijven dan toneelspelen, ja dat weten we nu wel.

--als verslaggevend journalist ben je een arrivé.

ik ben geen verslaggever.

--je voorbeeld willem witkamp wel.

ja, ik neem het terug, ik ben wel verslaggever.

het interview is nog twee paginaas langer. die worden (dv) in de volgende republiek op 1 februari aanstaande gelezen.

wim van der grijn

tekst van k. schippers over jan schoonhoven.

(wordt binnenkort toegevoegd)

jochum veenstra

jean-luc nancy,

de stad in de verte (eerste deel 1987).

vertaling joos de bloois uit 2002.

iedereen, en de los angelinos als eersten, klaagt over het leven in los angeles. onmenselijk, versnipperd, veroordeeld tot de auto, de vervuiling en de congestions van de freeways. niets is hier minder onveranderlijk dan de beschuldiging: 'dat is geen stad. tenminste, bij de burger, de intellectueel, de manager en de milieubeschermer (die allen in één personage verenigd kunnen zijn). ik heb er niet hoeven leven. ik woonde in san diego en het ge-

noegen naar los angeles af te reizen als naar een hoofd-
stad heeft zeker bijgedragen aan mijn love affair met de
stad. echter, ik zou wel eens willen weten waar en wan-
neer het leven van stad, het leven in de stad, niet moei-
zaam, onbarmhartig is geweest voor de armen, beangsti-
gend voor eenzamen, uitputtend voor de arbeiders.
wat mij betreft zijn de café's, salons en theaters van parijs,
wenen of berlijn in de 'belle époque' niet voldoende om
de smerigheid, de huisjesmelkerij, de criminaliteit, de be-
moeizucht van de politie, de menselijke vuilnisbelt en al-
lerhande vervuilingen weg te vegen. zo komen we weer
op de burgerij - en het is moeilijk de strategische overwe-
gingen weg te denken die de stadsplanning van baron
haussmann bepaalden. het is moeilijk de burcht [bourg]
van de bourgeoisie te scheiden, evenmin als van de burg,
de zetel van de macht, van de burgerij... de wreedheid
van de stad, die ongetwijfeld zo oud is als er steden zijn,
laat zich moeilijk vergeten. die wreedheid is imperiaal en
bureaucratisch, voordat ze burgerlijk en economisch is,
maar ze is altijd woest, ten diepste barbaars, evenredig
aan haar handelsgeest en haar bedrijvigheid.

de republiek eindigt op 4 januari 2021 om 13.37 met een sur place vertaald ge-
dicht van paul celan door a.k.

de titel van het gedicht is: corona (zelfst.naamw. astronomie een krans van licht
rond de zon te zien tijdens een volledige zonsverduistering meteorologie de
krans van licht door de diffractie van de zon of de maan door kleine waterdrup-
pels of ijskristallen van een wolk):

annette kouwenhoven

paul celan

corona

(vertaling sur place)

uit mijn hand
vreet de herfst zijn blad
wij zijn vrienden
we kraken de tijd uit de noten
en leren haar lopen
de tijd loopt terug in de dop
in de spiegel is het zondag

in de droom wordt geslapen
de mond spreekt waar
mijn oog klimt omlaag
naar het geslacht van mijn geliefde
we kijken naar elkaar
we zeggen iets donkers tegen elkaar
we houden van elkaar
als papaver en herinnering
we slapen als wijn in de mossels
als de zee in de bloedstraal van de maan
we staan in mekaar
aan het venster
ze kijken naar ons van de straat
het wordt tijd dat ze het weten
het wordt tijd dat de steen
begint te oefenen om te bloeien
het wordt tijd de onrust een hart te laten slaan
het is tijd dat het tijd wordt
het is tijd

corona

(origineel)

aus der hand
frißt der herbst mir sein blatt:
wir sind freunde.
wir schälen die zeit aus den nüssen
und lehren sie gehn:
die zeit kehrt zurück in die schale.
im spiegel ist sonntag,
im traum wird geschlafen,
der mund redet wahr.
mein aug steigt hinab
zum geschlecht der geliebten:
wir sehen uns an,
wir sagen uns dunkles,
wir lieben einander
wie mohn und gedächtnis,
wir schlafen wie wein in den muscheln,

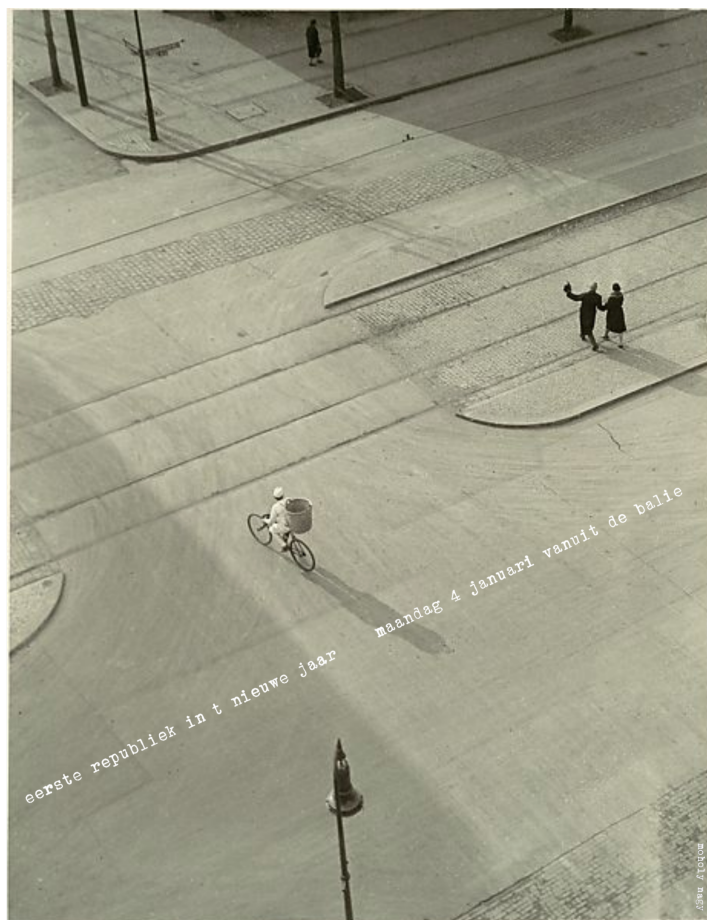
wie das meer im blutstrahl des mondes.
wir stehen umschlungen
im fenster,
sie sehen uns zu von der straße:
es ist zeit, daß man weiß!
es ist zeit, daß der stein
sich zu blühen bequemt,
daß der unrast ein herz schlägt.
es ist zeit, daß es zeit wird.
es ist zeit.

verantwoording
ligt bij:
de open kunstenaarsvereniging
'de republiek'
(sinds 1992)
en
'de balie'
(sinds 1982)
inlichtingen:

<https://debalie.nl/>
<https://www.discordia.nl/>
<https://barreland.nl/>
<https://theatertroep.nl/>

[link](#) naar de uitzending van de videopname van deze aflevering op facebook ([baliety](#))

deze keer met:
matthias de koning, jochum veenstra, annette kouwenhoven, jair stranders, stef van es, maureen teeuwen, miranda prein, wim van der grijn, martijn nieuwerf, tomer pawlicki, roland van ulden, victor dijkstra, jan joris lamers.
ea.

correspondentie:
riserv@gmail.com

